

WYCHOWANIE PATRIOTYCZNE, REGIONALNE I TRADYCJE LUDOWE DZIECI W WIEKU PRZEDSZKOLNYM

Kultura jest żywa nie wtedy, gdy się o niej wie
Joanna Szczepkowska

Kształt oraz sama obecność refleksji pedagogicznej wychowania patriotycznego w obowiązujących na przestrzeni ostatnich dziesięcioleci ideach zależały nie tylko od burzliwego toku historii, ale od szeregu zachodzących zmian socjokulturowych. Dyskusja obecna jest również w dzisiejszych, jakże dynamicznych czasach. Czasach przepelnionych pojęciami, które do tej pory nie zajmowały istotnego miejsca w codziennej egzystencji jednostki. Zjawiskami takimi jak: globalizacja, kultura masowa, wielokulturowość czy imigracja. Sytuacjami, które generują nowe problemy, prowokują do ich interpretacji i refleksji. Następuje weryfikacja wartości. Zdaniem wielu pedagogów nie powinna ona jednak polegać na budowaniu fundamentów od podstaw, a jedynie na dostosowaniu ich kształtu do obowiązującej teraźniejszości. Stąd tak istotną kwestią jest wprowadzenie komplementarnego wychowania patriotycznego, uwzględniającego wpływ wielości podmiotów (rodzic, nauczyciel) oraz wykorzystującego naturalny etap rozwoju potrzeb poznawczych małego dziecka.

WYCHOWANIE I EDUKACJA DZIECKA W WIEKU PRZEDSZKOLNYM

W Polsce edukacją przedszkolną objęte są dzieci od 3 do 6 roku życia. Niezależnie od wieku podstawowym celem edukacji jest ukierunkowanie, stymulowanie dziecka do dalszego rozwoju (dostosowanego do jego potrzeb i indywidualnych możliwości) oraz wyposażenie go w określoną wiedzę i kompetencje. To czas głębokiej przemiany, związanej przede wszystkim z procesem socjalizacji. Okresem, w którym dziecko staje się jednostką społecznie dostosowaną do otoczenia, zdolną do uczestnictwa we wspólnym działaniu. Socjalizacja jest umiejętnością, która zależy od indywidualnych cech jednostek, ich wrażliwości, otwartości oraz wcześniejszych doświadczeń (nabytych zarówno w rodzinnym środowisku, jak

i wśród rówieśników). Stanowi punkt wyjścia do realizacji szeregu ważnych kompetencji, takich jak:

- kształtowanie orientacji na cele oraz rozwijanie inicjatywy - wdrażanie do podejmowania działań zarówno w świecie rzeczywistym, jak i wyobraźni, konsekwencja w realizowaniu określonych zadań
- kształtowanie operacji konkretnych - opanowanie pojęcia stałości, klasyfikowania, grupowania
- tworzenie pojęć dotyczących rzeczywistości społecznej i fizycznej - w odniesieniu do samego siebie oraz wobec środowiska zewnętrznego
- rozwój moralny - odróżnienie dobra od zła, decenteracja
- łączenie fantazji z nauką, współpraca z rówieśnikami - kształtowanie umiejętności dostosowania własnych pragnień do norm obowiązujących w społeczeństwie
- opanowanie sprawności fizycznej i poznawczej niezbędnej do gier i zabaw - a także koncentracji, skupienia i uwagi

W dydaktyce przedszkolnej niezwykle istotne jest przenikanie, wielowątkowość, wieloaspektowość sytuacji edukacyjnych. Tworzenie ich powinno odbywać się w sposób holistyczny, prowokujący do pobudzania rozwoju wielu obszarów dziecka jednocześnie. Punkt wyjścia w osiągnięciu powyższych treści stanowić powinna zabawa. To ona inicjuje i kreuje większość występujących w przedszkolu sytuacji edukacyjnych, tworzy możliwość doświadczania, badania, wnioskowania bez poczucia permanentnej oceny. Zabawa daje możliwość popełniania błędów, wyciągania wniosków, kształtuje umiejętności logicznego myślenia i zdolność analizy przyczynowo-skutkowej.

Umiejętności i doświadczenia, jakie nabywa dziecko, powinny bazować na kompetencjach kluczowych, zostały one opracowane Zgodnie z Zaleceniami Parlamentu Europejskiego i Rady Unii Europejskiej z 22 maja 2018 roku. Definiuje się je w odniesieniu do trzech elementów - wiedzy, umiejętności

i postawy odpowiedniej do sytuacji. Kompetencje kluczowe są fundamentem podczas zdobywania wiedzy nawiązującej do wszystkich obszarów: sfery osobistej, społecznej, obywatelskiej. Należą do nich:

- porozumiewanie się w języku ojczystym
- porozumiewanie się w językach obcych
- kompetencje matematyczne i podstawowe kompetencje naukowo-techniczne
- kompetencje informatyczne
- umiejętność uczenia się
- kompetencje społeczne i obywatelskie
- inicjatywność i przedsiębiorczość
- świadomość i ekspresja kulturalna.

Wdrażanie i kształtowanie u dziecka powyższych kompetencji warunkuje zdobycie umiejętności niezbędnych do efektywnego budowania wiedzy i wykorzystywania jej w dzisiejszym świecie.

W pewnym okresie rozwoju dziecka coraz bardziej znaczącą rolę zaczyna odgrywać tzw. motywacja wewnętrzna. Tendencja do podejmowania działań niezwiązanych z bezpośrednią gratyfikacją (nagrodą), ale chęcią zdobywania wiedzy i poszerzania własnych umiejętności, uczenia się. Jest to proces, który polega na przejściu od spontanicznego, naturalnego i mimowolnego zdobywania wiedzy do uczenia się pod kierunkiem nauczyciela, według jego zasad oraz według określonego przez niego programu. Etap ten to czas poczucia ogromnej satysfakcji, samozadowolenia z wyznaczania oraz osiągnięcia obranego celu. Determinacja oraz kreatywność w zdobywaniu wiedzy na kolejnych szczeblach kształcenia zależy od ilości doświadczanych bodźców oraz wielorakości sytuacji edukacyjnych, z jakimi dziecko miało do tej pory styczność.

Czas edukacji przedszkolnej jest etapem rozkwitu ogromnej, naturalnej ciekawości poznawczej, chęci kreacji rzeczywistości oraz budowania obrazu samego siebie. Wizerunek własnej osoby dziecko kreuje na bazie komunikatów zaczerpniętych z najbliższego otoczenia, rodziny, rówieśników, nauczycieli. Stąd niezwykle istotne jest nawiązanie współpracy wszystkich wyżej wymienionych składowych. Współpracy opartej na określonych zasadach, wartościach i zaufaniu, której efektem jest harmonijny, stabilny rozwój. Wdrażanie, budowanie poczucia własnej wartości, wiary w umiejętności i możliwości osiągnąć można nie poprzez stawianie czy usuwanie przed dzieckiem przeszkód, ale przez kształtowanie umiejętności interpretacji sytuacji, postępowania zgodnie z zasadami, normami obowiązującymi w danym społeczeństwie. W taki sposób kształtuje się jednostkę, indywidualium, które potrafi funkcjonować w społeczności, oraz działać dla dobra ogółu.

WYCHOWANIE PATRIOTYCZNE W ASPEKTCIE NOWYCH WYZWAŃ SOCJOKULTUROWYCH

Wychowanie patriotyczne wymaga ciągłej interpretacji rzeczywistości, w której osadzony jest aktualnie kraj i jego mieszkańcy. Czynnikiem natury historycznej, ekonomicznej, politycznej, socjalnej. Niezwykle trudną kwestią jest zbudowanie pomostu łączącego tożsamość tradycji z nowoczesnością, terażniejszymi bodźcami egzystencji jednostki i ogółu społeczeństwa. Kulturowanie tradycji należy bowiem zderzyć z często sprzecznymi w stosunku do nich obowiązującymi ideami. Należy pamiętać zatem o weryfikacji, a nie powielaniu wartości, bowiem „europejskość nie jest przywiązaniem do wspólnych idei ani wyłonionych w konkursach symboli. Jest zarzuczona w językach narodowych, odrębnych kulturach, tradycjach w ich różnorodności, a nawet sprzeczności” (T.P. Terlikowski, W krainie zaścianków, Ozon 2005).

Z racji przynależności Polski do Unii Europejskiej zadaniem wychowania patriotycznego jest pogodzenie wielorakości odmiennych tożsamości i połączenie ich w duchu wzajemnej akceptacji, świadomości wzajemnej równości. Niezmiennie istotne jest przy tym znalezienie równowagi w relacji między tożsamością i przynależnością sfery europejskiej, narodowej i regionalnej. Według dr Marii Królickiej można pokusić się o kreację i sformułowanie podstawowych założeń tworzenia komplementarnego wychowania patriotycznego naszych czasów:

- uwzględnienie w nowej koncepcji teorii interakcjonizmu, transgresji, personalizmu, pedagogiki humanistycznej i pedagogiki wartości
- oparcie koncepcji wychowania patriotycznego na dopełnieniu jego klasycznych elementów elementami wynikającymi ze wzajemnych związków z edukacją regionalną i międzykulturową
- intensyfikowanie cech modelowych przeciwstawnych orientacji etnocentrycznej
- współpraca podstawowych środowisk wychowawczych w zakresie edukacji patriotycznej - domu, przedszkola, szkoły, ośrodków kultury, instytucji typu rekreacyjnego itp.
- prowadzenie działań promujących komplementarne wychowanie patriotyczne w środkach masowego przekazu.

WYCHOWANIE PATRIOTYCZNE W PRZEDSZKOLU

Budowanie poczucia patriotyzmu u dzieci w wieku przedszkolnym powinno być ujęte holistycznie, wieloaspektowo i wielopodmiotowo. Dzieci są bowiem takimi samymi obserwatorami i interpretatorami

mi rzeczywistości jak ich dorośli opiekunowie. To od wychowania i socjalizacji zależy ich późniejsza tożsamość narodowa, społeczna, osobowościowa.

W obowiązującej Podstawie programowej Ministerstwo Edukacji Narodowej określa umiejętności, jakie powinno posiadać dziecko kończące edukację przedszkolną w sferze wychowania patriotycznego, tak oto:

- wymienia nazwę swojego kraju i jego stolicy
- rozpoznaje symbole narodowe (godło, flaga, hymn)
- nazywa wybrane symbole związane z regionami Polski, ukryte w podaniach, przysłowia, legendach, bajkach
- orientuje się, że Polska jest jednym z krajów Unii Europejskiej.

Kształtowanie tożsamości patriotycznej może mieć pozytywny rezultat tylko wówczas, gdy dziecko ma możliwość kreacji obrazu tzw. małej ojczyzny. Gdy powyższy proces rozpoczyna się podczas zdobywania doświadczeń z najbliższej okolicy, z interpretacji i określenia tzw. tu i teraz. W kolejnym etapie pojawia się tworzenie kreacji szerszej wspólnoty regionu i kraju, a co za tym idzie ich podobieństw oraz różnic. W dużej mierze odbywa się to w oparciu o doświadczenia estetyczne i emocjonalne, poczucie piękna, estetyki, dumy, wrażliwości. Komplementarność wychowania patriotycznego to wdrażanie do historycznego ujęcia rodziny, miasta, regionu, państwa. Proces kształtowania tych pojęć powinna inicjować sytuacja poznawcza, która jest dla dziecka jak najbardziej naturalna. Stopniowanie trudności budowania pojęć abstrakcyjnych musi być dostosowane do potrzeb oraz możliwości rozwojowych dziecka. „W edukacji dziecka przedszkolnego pojęcie małej ojczyzny stanowi element wyjściowy do wyrabiania pojęcia ojczyzna, które to pojęcie definiuje w oparciu o własne doświadczenia i związki emocjonalnej z bliskim otoczeniem społecznym, a które w pewien sposób kształtują jego obraz” (T. Mądrzycki, Psychologiczne prawidłowości kształtowania się postaw, 1977).

WYCHOWANIE I EDUKACJA REGIONALNA MAŁEGO DZIECKA

*Istotą edukacji regionalnej jest powrót do domu,
do źródeł życia każdego człowieka,
do źródeł jego etyki i jego języka,
a więc do źródeł kultury domowej, lokalnej,
regionalnej, narodowej i ogólnoludzkiej*

Kazimierz Kossak-Głowczeski

Edukacja regionalna tak jak wychowanie patriotyczne dziecka w wieku przedszkolnym, powinna skupiać się oraz wykorzystywać emocjonalne przeżywanie świata, budząc naturalną wrażliwość, angażując wszystkie zmysły. Jest punktem wyjścia wszelkiego

poznania, z którego młody człowiek w toku dalszego życia czerpie doświadczenia, odnosząc się do środowiska, w którym wzrastał.

Według M. Szczepańskiego celem głównym edukacji regionalnej jest:

- przywracanie i kreowanie różnych form tożsamości kulturowej opartej na tak zwanej dobrej tradycji kulturowej
- ochrona tożsamości narodowej zbiorowości kulturalnej.

Rozumiemy przez to między innymi wdrożenie i kształtowanie świadomości dziedzictwa regionu (przynależność geograficzną, społeczną, kulturową) opartej na wartościach, z którymi dziecko potrafiło się będzie identyfikować. Istotne jest zatem, aby dane wartości nie były narzucane, a wynikały z rzeczywistej potrzeby i samodzielnego budowania ich hierarchii. W późniejszym etapie rozwoju młody człowiek czerpie bowiem właśnie tych z wartości zakorzenionych w „bliskiej społeczności kulturze i terytorium, uczy się trafnie odczytywać i interpretować zachowanie innych, uczy się również szanować ich odmienność” (Edukacja regionalna w przedszkolu, Zeszyt metodyczny Ośrodka Doskonalenia Nauczycieli, Włocławek 2009).

WSPÓLDZIAŁANIE PRZEDSZKOLA I RODZINY W PROCESIE KSZTAŁTOWANIA WIEZI ZE ŚRODOWISKIEM REGIONALNYM

Kształtowanie powyższych postaw w oparciu o proces wychowawczo-dydaktyczny edukacji przedszkolnej powinno obejmować wszystkie grupy wiekowe i mieć charakter systematyczny, stopniowy oraz wielopoziomowy.

Główne sposoby realizacji celów edukacji regionalnej w przedszkolu to przede wszystkim:

- poznanie najbliższej okolicy, środowiska geograficzno-przyrodniczego
- zaznajomienie z zabytkami kultury regionalnej, dorobku historycznego, kultury materialnej, architektury, tradycji
- nauka pieśni, przyspiewek, tańców, gry na instrumentach, udział w pokazach, konkursach, spotkaniach regionalnych
- promowanie walorów własnego regionu: prace plastyczne i rękodzielnicze
- kontakty ze środowiskiem z reprezentantami lokalnej kultury, twórcami i artystami ludowymi, regionalistami i historykami
- zapoznanie z tekstami o tematyce regionalnej, przyrodniczej, ekologicznej, folklorystycznej i historycznej
- słuchanie audycji i nagrań.

Wachlarz sytuacji inicjowanych przez wychowawców, a także tych naturalnych będących pochodną ciekawości poznawczej dziecka, jest więc bardzo

bogaty. Umiejętne wdrażanie wyżej wymienionych celów należy do zadań nauczycieli, niemniej jednak bardzo istotne jest nawiązanie efektywnej współpracy przedszkola z rodzicami wychowanka. Edukacja regionalna to edukacja szukająca czynnika uniwersalnego, scalająca różne środowiska wychowawcze.

Komórka rodzinna powinna być pierwszym najbardziej naturalnym środowiskiem, z którego dziecko powieła schemat wartości, zapoznaje się z dziedzictwem kulturowym najbliższych mu osób. Przedszkole zaś powinno w tym procesie aktywnie uczestniczyć, pozyskując w rodzicach sojuszników skupiających się na tych samych istotnych wartościach wychowawczych. Zarówno przedszkole, jak i dom rodzinny powinny zachęcać do nawiązywania relacji i wymiany międzypokoleniowej, która porusza pokłady informacji zawarte w pamięci jej członków przez przywoływanie wspomnień, „nadanie blasku temu co zdawałoby się pospolite i zachęcić do wspólnego czerpania oraz działania na rzecz edukacji kolejnych pokoleń w duchu przywiązania do własnych korzeni i wartości domowych, a tym samym regionalnych, narodowych” (I. Adamek, B. Muchacka, Dziecko uczeń w systemie edukacyjnym teraźniejszość i przyszłość, Kraków 2010). To budowanie osobowości pewnej własnej wartości, własnego jestestwa osadzonego w bezpiecznej, znanej i kultywowanej tradycji.

TRADYCJA I KULTURA LUDOWA W PRACY DYDAKTYCZO-WYCHOWAWCZEJ

Podobnie jak wychowanie patriotyczne, tak i kultura ludowa w swój wydzźwięk, wymiar i formę wpisany ma aspekt historyczny. Sama jej definicja dotyczy wielu wątków i jest bardzo wieloznaczna. Według niektórych jest „zbiorem specyficznych chłopskich zwyczajów” (St. Bystron) lub kolekcją „archaizmów występujących głównie w kulturze wiejskiej” (K. Moszyński). Bardziej opisowo kulturę ludową przedstawia Mirosława Bobrowska, „jest ona ważną częścią kultury narodowej, spuścizną i dziedzictwem. Znaczącą historycznie w życiu jednostki, społeczności regionalnej i narodu swoimi wartościami, bogactwem różnorodności i piękna” (M. Bobrowska, Głos praktyk, kultura ludowa, Warszawa 2014). Kultura przekazywana jest więc z pokolenia na pokolenie, jest tożsama z historią, swój wymiar odnajdującą w teraźniejszości. Jest żywa, póki żywa jest związana z nią tradycja, póki istnieje człowiek, który jest jej odbiorcą i kreatorem.

Kreacja to aktywna forma utożsamiania się ze swoją rodziną i środowiskiem lokalnym, dlatego w pracy dydaktyczno-wychowawczej należy skupić się przede wszystkim na:

- dostarczaniu dziecku podstawowej wiedzy o regionie

- rozwijaniu zainteresowań problematyką regionalną
- kształtowaniu wrażliwości i poczucia odpowiedzialności za sprawy własnego środowiska, uczuć miłości i przywiązania do stron ojczyстых
- kształtowaniu więzi emocjonalnej z małymi ojczyznami
- rozbudzaniu zainteresowania sztuką ludową.

Tak jak w wyżej opisanych edukacjach - czy to edukacji patriotycznej czy regionalnej - obcowanie z kulturą ludową musi odbywać się w odniesieniu do wartości i emocji. Jej przekaz powinien być przemyślany, ugruntowany i dostosowany do możliwości intelektualnych małego odbiorcy. Warto w tej kwestii posiłkować się (także w domu rodzinnym) dostosowanymi do wieku baśniami, legendami czy podaniami, które rozbudzają wyobraźnię i emocje dziecka, zmuszając je jednocześnie do historycznej refleksji. „Legends są to takie pałeczki w sztafecie pokoleń. Starsi przekazują je młodszym, żeby nie zaginęła pamięć o tym, co kiedyś było, co się dawno, dawno temu zdarzyło. I oczywiście każdy opowiada je po swojemu - coś od siebie doda, zmieni” (W. Chotomska, Legendy polskie, Warszawa 2000).

Okres edukacji przedszkolnej to czas, w którym podjęcie tematu wychowania patriotycznego i edukacji regionalnej jest bardzo istotną inwestycją w rozwoju osobowości oraz budowę hierarchii wartości młodego człowieka. To czas systematycznej kreacji obrazu małej ojczyzny, poczucia tożsamości z regionem, by w efekcie końcowym osiągnąć poczucie przynależności do własnego kraju, języka, narodowych symboli. W dzisiejszych jakże dynamicznych czasach poczucie wspólnoty kulturowej oraz społecznej jest fundamentem inicjującym poczucie bezpieczeństwa i własnej wartości jednostki. W odniesieniu do postępującej globalizacji, procesu przenikania kultur, świadomość własnej historii i tradycji umożliwia znalezienie równowagi w określeniu relacji między byciem w świecie, a tożsamością narodową. Właśnie w tym celu wychowanie patriotyczne należy kształtować i wdrażać już na pierwszym etapie edukacji małego dziecka.

„Kultura ludowa, związana ze środowiskiem życia dziecka, staje się dla niego bliska, własna, zrozumiała. Jest pomostem dla międzypokoleniowego dialogu, sprzyja poznaniu własnego siedliska, rozbudza emocjonalny, później świadomy i intelektualny związek z własnym, regionem, krajem. Z tych względów, ujmowanie treści patriotycznych i regionalnych w czasie organizowania procesu wychowania i kształcenia staje się niezaprzeczalnym atrybutem sukcesu edukacyjnego przedszkola” (Edukacja regionalna w przedszkolu, Zeszyt metodyczny Ośrodka Doskonalenia Nauczycieli, Włocławek 2009).

Bibliografia:

Adamek I., Muchacka B Dziecko uczeń w systemie edukacyjnym teraźniejszość przyszłość, Kraków 2010.
Bartnicka K., Wychowanie patriotyczne w szkołach, Warszawa 1973.
Bobrowska M., Głos praktyk, kultura ludowa, Warszawa 2014.
Bulera M., Żuchelkowska K. Ukochany kraj, umiłowany kraj, Bydgoszcz 1996.
Chotomska W., Legendy polskie, Warszawa 2000.
Mazur H., Na ścianie kafle malowane wiszą, Bydgoszcz 1973.
Mądrzycki T., Psychologiczne prawidłowości kształtowania się postaw, Warszawa 1977.
Mogieleńska A., Butkiewicz P., Do ojczyzny przez sztukę i kulturę, Bydgoszcz 2010.

Pawelec L., Regionalizm w kształceniu zintegrowanym, Kielce 2008.

Smykowski B., Wiek przedszkolny, Gdańsk 2005.

Strelau J., Psychologia, podręcznik akademicki, Podstawy psychologii, Gdańsk 2003.

Terlikowski T., W krainie zaścianków, 2005.

Artykuły:

Edukacja regionalna w przedszkolu, Zeszyt metodyczny Ośrodka Doskonalenia Nauczycieli, Włocławek 2009

Niedojadło A., Edukacja regionalna w programach nauczania, Tarn 2005

Gancarz B., Tabiś K. Wykorzystywanie tradycji, kultury ludowej w pracy wychowawczo-dydaktycznej z dzieckiem w wieku przedszkolnym